

تأثیر گردشگری در احیاء بافت تاریخی (نمونه موردی: بخش مرکزی شهر اصفهان)

مهدی عامل بافنده^۱

m.amelebafand@ yahoo.com

وحید یوسف پور^۲

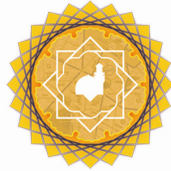
علی رضایی^۳

چکیده:

هدف اصلی از انجام این پژوهش پاسخ به این سؤال است که «گردشگری چگونه می‌تواند در احیاء و حل برخی از مشکلات بافت‌های تاریخی کمک نماید؟». در این راستا، بعد از بیان ارزش بافت‌های تاریخی، به مطالعه بخش مرکزی اصفهان - که دربرگیرنده‌ی بخش وسیعی از بافت تاریخی شهر است - پرداخته و مشکلات حاکم بر آن بررسی می‌شود. سپس تأثیرات مثبتی که گردشگری می‌تواند در بهبود و احیاء این فضای با ارزش داشته باشد ارائه خواهد شد. این اثرات می‌تواند به صورت مستقیم و غیر مستقیم بوده و جنبه‌های مختلف اقتصادی، کالبدی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی را دربرگیرد. در نهایت به ارائه پیشنهادهای جهت استفاده‌ی بیشتر از مزایای گردشگری در بافت و آثار تاریخی محدودی مورد مطالعه مبادرت به عمل آمده است. روش پژوهش روش توصیفی - تحلیلی است و با استفاده از تحقیق کتابخانه‌ای و میدانی انجام گرفته است.

کلیدواژه‌ها: احیاء بافت تاریخی - گردشگری - بخش مرکزی شهر اصفهان.

^۱ - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان
^۲ - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه فردوسی مشهد
^۳ - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه فردوسی مشهد

۱- مقدمه

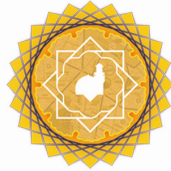
امروزه با «پیشرفت فناوری حمل و نقل و ارتباطات، توسعه‌ی تولیدات صنعتی و افزایش درآمد، جهانی شدن و ابعاد مترتب بر آن، افزایش اوقات فراغت، بهبود خدمات بازنشستگی، ارتقاء سلامت جوامع و دیگر عوامل» [۶] گردشگری با رشد فزاینده‌ای همراه بوده است. «امروزه تعدادی از سیاحان جهت شناخت تمدن‌های باستانی، تحقیق و با زیارت آثار باقی‌مانده از گذشتگان به سیر و سفر می‌پردازند» [۲۲]. «بر اساس آمار سازمان جهانی توریسم (WTO) ۹۰٪ از مجموع جهان‌گردان سال ۱۹۹۲ میلادی در جهان را توریست‌های فرهنگی تشکیل داده‌اند» [۵]. بافت تاریخی شهرها و آثار واقع در آن‌ها به عنوان هسته‌ی اولیه و قلب تپنده این مکان‌ها، از نمونه‌های ارزشمند در عرضه تاریخ، فرهنگ و تمدن هر جامعه‌ای به شمار می‌روند. تعدادی از شهرهای ایران نیز به واسطه پیشینه باستانی و ارزشمند تاریخی خود واجد بافت‌ها و ابنیه معتبر و شناخته شده‌ای هستند که توجه به این مراکز تاریخی می‌تواند به عنوان مهم‌ترین و مؤثرترین مزیت نسبی در جذب گردشگران داخلی و خارجی و توسعه‌ی صنعت توریسم عمل نمایند. نمونه داخلی مؤید این موضوع نتایج مقاله «بررسی گردشگری خارجی در شهرستان یزد» است که نشان می‌دهد هدف اصلی ۷۳ درصد از گردشگران، بازدید از مکان‌های تاریخی بوده است [۲۵]. از سوی دیگر به سبب آنکه رابطه بین گردشگری و بافت‌های تاریخی رابطه‌ی دوسویه است، گردشگری با آثار مستقیم و غیرمستقیم خود، قادر است مزایای بسیاری را از جنبه‌های مختلف به همراه داشته باشد. از آنجا که موضوعات گردشگری و بافت تاریخی هر یک دارای ابعاد و پیچیدگی‌های خاص خود هستند، مطمئناً مطالعه دو موضوع به طور هم‌زمان و توجه به تمامی ابعاد مسأله کاری بس گسترده و زمان‌بر است که از مجال یک مقاله خارج می‌باشد. لذا در این مقاله سعی شده است که پاسخ به سؤال «گردشگری چگونه می‌تواند در احیاء و حل برخی از مشکلات گریبان‌گیر بافت‌های تاریخی کمک نماید؟» به عنوان هدف اصلی پژوهش مورد تأکید قرار گیرد.

۲- روش تحقیق

روش پژوهش روش توصیفی - تحلیلی است و با استفاده از تحقیق کتابخانه‌ای و میدانی انجام گرفته است. محدوده‌ی مورد مطالعه بافت تاریخی شهر اصفهان است و در ضمن بیان مشکلات موجود بافت تاریخی، تأثیراتی که توریسم قادر است که در احیاء این بافت برای کاهش مشکلات ساکنان و همچنین جذب گردشگر به این مناطق داشته باشد، مورد بررسی قرار گرفته است.

۳- پیشینه‌ی تحقیق

از بخش‌هایی که از جایگاه ویژه در بحث توریسم فرهنگی برخوردار است شهرهای تاریخی می‌باشند. آیلین اورباسل (Aylin Orbasil) از جمله محققانی است که در کتاب خود می‌کوشد تا نقش مثبت توریست‌ها را در محافظت از شهرهای تاریخی بررسی نماید. همچنین کتابی با عنوان گردشگران در شهرهای تاریخی در سال ۲۰۰۰ به چاپ رسیده که در بخش اول این کتاب، بر حفاظت از شهرهای تاریخی و نقشی که توریسم می‌تواند در فرایند حفاظت، بازی کند بحث شده است. از نمونه

پژوهش‌هایی که در این زمینه در ایران صورت گرفته است، می‌توان به مقاله‌ی دکتر کمال امیدوار و همکارانش، با عنوان «تأثیر گردشگری بر پایداری و احیاء بافت تاریخی شهر یزد» نام برد. در نتیجه این پژوهش آمده است که، با توجه به منابع و جاذبه‌های گردشگری شهر یزد و همچنین تنگناهای موجود در سایر بخش‌های اقتصادی، گردشگری به عنوان یک پتانسیل بالقوه می‌تواند راهکار مناسبی در راستای سیاست پایداری بافت‌های تاریخی یزد مورد توجه قرار گیرد. در مقاله دیگری، کمال امیدوار، عزیزاده و بیرانوند به تأثیر صنعت گردشگری بر فعالیت‌های نوسازی و بهسازی بافت تاریخی شهر میبند پرداخته‌اند. نتیجه نشان داد که میبند با توجه به اینکه یکی از غنی‌ترین شهرهای کشور در زمینه قدمت و تعداد آثار تاریخی است، توجه ویژه به سرمایه‌گذاری در بخش میراث فرهنگی و گردشگری می‌تواند مزیت‌هایی از جمله اشتغال‌زایی، بازگشت سرمایه، ارز آوری و بازگشت حیات مجدد به بافت تاریخی را منجر شود.

۴- تجارب برخی کشورها در زمینه احیاء بافت‌های تاریخی:

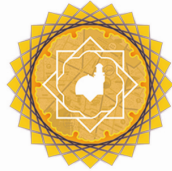
در کشورهای پیشرفته با بهاء دادن به گردشگری، توانسته‌اند علاوه بر منافع اقتصادی، سرزندگی را به بافت‌های تاریخی برگردانند. برای مثال، در فیلادلفیا و نیویورک که از قدیمی‌ترین شهرهای آمریکا می‌باشند، با احداث محدوده‌های تجاری در پیوند با عناصر تاریخی و ایجاد قابلیت‌های جهانگردی باعث تقویت و احیاء ناحیه تاریخی این دو شهر شده‌اند. در زیر چند نمونه از اقدامات صورت گرفته در زمینه احیاء بافت‌های کهن با توجه به عامل گردشگری بیان گردیده است.

۴-۱ لیس مارکت، ناتینگهام ۱۹۹۲-۱۹۷۰: لیس مارکت یکی از چشم‌اندازهای شهری منحصر به فرد در بریتانیا است. از آنجا که پس از جنگ جهانی اول این ناحیه رو به افول نهاد، یکی از اصول به کار رفته جهت احیای این محله، توسعه‌ی گردشگری از طریق انتخاب لیس مارکت به عنوان طرح بریتانیایی برای پارک‌های شهری تاریخی و ملی انگلستان بود [۷].

۴-۲ طرح احیای بافت‌های قدیمی شهر بالتیمور: از ویژگی‌های بارز تجربه طرح احیای بافت‌های قدیمی شهر بالتیمور است و اهمیت آن نحوه‌ی نگرش برنامه‌ریزان و طراحان به بناها و مجموعه‌های تاریخی شهر است. با این بناها نه صرفاً در حکم میراث، بلکه به مثابه ثروت برخورد می‌شود و هدف نه‌تنها حفظ دارایی‌های موجود، بلکه ایجاد دارایی‌های جدید بوده است. به همین منظور توسعه و رونق گردشگری و جلب جهانگردان از سراسر دنیا، به عنوان یک فعالیت درآمدزا مطرح می‌گردد [۲۰].

۴-۳ بافت تاریخی قاهره دهه‌ی ۶۰: عدم توجه به وضع تاریخی شهر قاهره باعث تخریب‌ها، آسیب‌ها و از شکل افتادگی‌های بافت تاریخی و بهره‌برداری نامناسب از توانایی‌های جهانگردی این شهر گردید. به این ترتیب پروژه‌ی بهسازی قاهره تاریخی بر اساس اهداف، معیارها و برنامه‌های مختلفی شکل گرفت. از اهداف اصلی این پروژه، ارتقاء کیفی سطح زندگی ساکنان و جذب جهانگردان بیشتر بود [۲].

۵- جهانگردی و رابطه‌ی آن با احیای بافت‌های تاریخی

سازمان جهانی جهانگردی، توریسم (Tourism) را «مجموعه فعالیت‌های افرادی که به مکان‌هایی خارج از محل زندگی و کار خود، به قصد تفریح و استراحت و انجام امور دیگر مسافرت می‌کنند و بیش از یک سال متوالی در آن مکان‌ها نمی‌مانند [۸] تعریف نموده است. بر این اساس گردشگر امروزی از سفر اهداف متفاوتی را دنبال می‌کند که همین امر باعث نوعی دسته‌بندی گردیده است. گردشگری فرهنگی یکی از مهم‌ترین انواع گردشگری می‌باشد که هدف آن آشنایی با آداب و رسوم، فرهنگ و هنر، بازدید از موزه‌ها، مکان‌های مذهبی و بناهای تاریخی می‌باشد. «گونه گردشگری تاریخی - فرهنگی، به دلیل اینکه محصولات عرضه شده در آن منحصر به فرد باقی می‌ماند و قابل تقلید نیستند، کمتر مورد تهدیدهای رقابتی واقع می‌شود» [۹]. «توریسم فرهنگی بخشی تعیین کننده جهت پایداری الگوهای سنتی که فرهنگ، معماری و میراث تاریخی را ارزیابی می‌نماید می‌باشد» [۳۴]. بافت‌های تاریخی از مهم‌ترین عوامل جاذب گردشگران فرهنگی می‌باشد، و براساس «تحقیقی که توسط مؤسسه بین‌المللی لانگ و انجام گرفته، مهم‌ترین دسته از جاذبه‌های شهری در بازار گردشگری، مکان‌های قدیمی و جذاب هستند» [۲۷]. در بافت تاریخی شهرها، معمولاً ساختمان‌های قدیمی و بناهای بسیار با ارزش و هسته‌ی اولیه بازارها قرار دارند [۲۴]. در این گونه بافت‌ها؛ ابنیه، فضاها و عناصر واجد ارزش به صورت مجموعه‌ی به هم پیوسته‌اند و ساختار واحدی دارند [۲]. بافت‌های تاریخی شهرها از ابعاد و جنبه‌های گوناگون دارای ارزش و اهمیت می‌باشند از جمله:

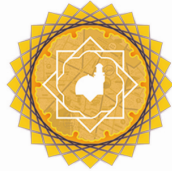
۵-۱- ارزش‌های معماری: همراهی ساخته‌های انسان با طبیعت، توجه به مسائل اقلیمی، تجانس در کالبد و ساکنین، هماهنگی عملکردهای شهری [۳۰] و توجه به فاکتورهای زیبایی‌شناختی، از ارزش‌های معماری این بافت‌ها می‌باشند که بالتبع می‌تواند مورد توجه گردشگران نیز قرار گیرند.

۵-۲- ارزش‌های تاریخی: بخش‌هایی از بافت‌های تاریخی محل شکل‌گیری حوادث و رویدادهای تاریخ گذشته یک کشور می‌باشند، وقایعی که گاه سرنوشت یک ملت و یک نسل را دگرگون ساخته‌اند [۳].

۵-۳- ارزش‌های فرهنگی: کالدهای تاریخی عامل بسیار نیرومندی برای اتصال افراد به سابقه‌ی فرهنگیشان می‌باشند. بافت‌های کهن شهری، مکان‌های انباشت خاطره‌ها هستند و از جایگاه ویژه‌ای در حفظ ارزش‌های فرهنگی یک جامعه برخوردارند [۴]. بر این اساس، بافت تاریخی شهر مناسب‌ترین مکان برای درک وجوه مختلف فرهنگ بومی و محلی و چگونگی تأثیر آن بر جنبه‌های مختلف زندگی شهری است [۱۴].

۵-۴- ارزش اجتماعی: بافت تاریخی به پشتوانه انسجام اجتماعی پیشین، دارای پتانسیل تقویت روابط اجتماعی و افزایش انسجام اجتماعی است و الگو و مفهوم محله و مرکز محله آن، فرصت مناسبی برای تجربه مشارکت مردمی و تحکیم همبستگی و وفاق جمعی در بین شهروندان است [۱۷].

۵-۵- ارزش شهرسازی: این بافت‌ها جدای از آن‌که نقش مهمی در بازشناسی سبک و الگوی شهرسازی در دوران‌های گذشته دارند [۳] در شرایط کمبود مسکن اهمیت می‌یابد. چون علاوه بر این‌که مسکن این حوزه‌ها نوعی سرمایه محسوب می‌شوند، از نظر تسهیلات شهری و تأسیسات زیربنایی نیز صرفه‌جویی خواهد شد» [۳۲].

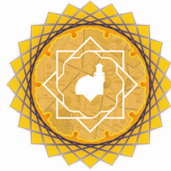

۵-۶- ارزش اقتصادی: در این قسمت از شهر آثار با ارزش فرهنگی و هنری کم نظیری موسوم به «منابع تاریخی» (Historical Resource) به چشم می خورد، که نماد عینی تمدن گذشته و زندگی شهری است و مبنای پایداری از نظر اقتصادی به شمار می رود که بر پایه ی "منابع مادی ساخت دست بشر" قرار دارد و یکی از مولدهای عمده ی "اقتصاد فرهنگی" به شمار می رود [۱۱].

لذا با توجه به ارزش های گوناگون بافت های تاریخی بایستی راهکارها و روش هایی مدنظر قرار گیرد که بتوان از طریق اعمال آن ها ابنیه و فضاهای تاریخی شهرها را با احتیاجات و الزامات زندگی امروزی بشر سازگار و هماهنگ ساخت. مهم ترین رهیافت پیشنهادی برای نیل به این مقصود، احیاء ابنیه تاریخی می باشد [۱۹]. احیاء در مفهوم برنامه ریزی شهری به معنای یکسری اقدامات مبتنی بر برنامه ریزی است که برای بهبود فعالیت های اجتماعی و اقتصادی یک بافت تاریخی شهر که حیات عملکردی اصلی خود را از دست داده است، می باشد [۱۸] گردشگری به عنوان یک ابزار نیرومند به شرط شناخت محدودیت های آن، قادر است بخشی از اهداف این برنامه را تحقق بخشد.

۶- معرفی بافت تاریخی شهر اصفهان

شهر اصفهان در دامنه ی شرقی پیشکوه های زاگرس قرار گرفته است. ارتفاع شهر ۱۵۹۰ متر و بین عرض ۳۱ درجه و ۱۹ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۱ دقیقه شمالی و طول ۵۱ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۵۳ درجه و ۱۲ دقیقه شرقی در بخش مرکزی ایران واقع شده است [۲۳]. اصفهان به عنوان سومین شهر بزرگ کشور یکی از غنی ترین شهرهای ایران به لحاظ وجود بافت تاریخی و منابع ارزشمند تاریخی می باشد. قبل از اسلام شهر اصفهان از دو واحد مجزا، یعنی جی (شهرستان) و یهودیه تشکیل می شد [۱۵]. در قرن چهارم هجری توسعه ی دو شهر جی و یهودیه به جایی می رسد که به همدیگر متصل می گردد و از اتصال آن دو شهر بزرگی بوجود می آید [۱۵]. بعد از آن شهر اصفهان در دوره های مختلف رشد نموده و آثار ارزشمند بیشماری را از خود به یادگار می گذارد تا اینکه در دوره ی صفویه به اوج هنر شهرسازی و معماری خود می رسد. به طوری که مطالعه ی آثار باستانی نشان می دهد بیشتر آثار تاریخی و با اهمیت شهر متعلق به دوره صفویه است. در دوره های بعد دیگر اصفهان هیچ گاه دوران طلایی خود را تجربه نمود و شهرسازی معاصر اثرات تخریبی را به بافت تاریخی شهر تحمیل نمود. در حال حاضر «مساحت بافت و فضای تاریخی شهر اصفهان ۱۳۰۰ هکتار است که عمدتاً بخش مرکزی شهر را شکل می بخشد» [۳۳]. «از ۲۳۷ اثر تاریخی موجود در استان اصفهان، حدود ۲۰۰ اثر (بیش از ۸۴ درصد) در راستای محور تاریخی شهر اصفهان و در بخش مرکزی قرار دارند» [۲۶]. بخش مرکزی شهر اصفهان، شامل مناطق ۱ و ۳ می باشد. در جدول و نقشه ی شماری ۱ محدوده ی این دو منطقه نشان داده شده است:

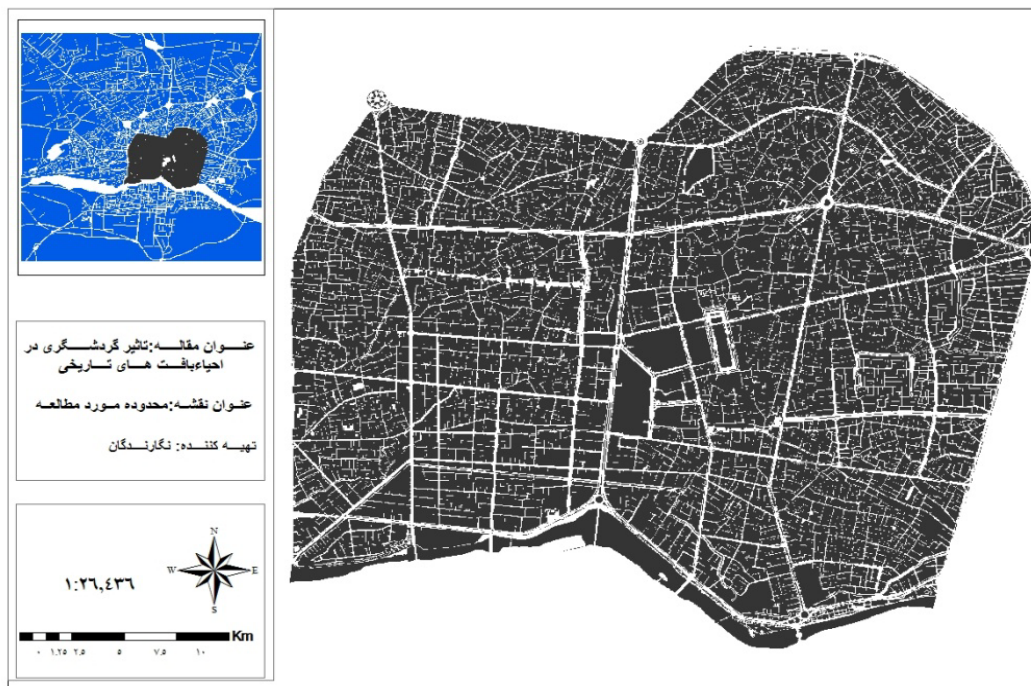

جدول شماره ۱: محدوده بخش مرکزی شهر اصفهان

منطقه	محدوده	جمعیت (نفر)	مساحت (هکتار)
منطقه ۱	از شمال به خیابان فروغی، از شرق به خیابان چهارباغ عباسی، از جنوب به زاینده رود، از غرب به خیابان های خرم و خیام	۷۳۹۲۶	۸۰۰
منطقه ۳	از شمال به خیابان های سروش و مدرس، از شرق به خیابان بزرگمهر، از جنوب به زاینده رود، از غرب به خیابان های چهارباغ عباسی و چهارباغ پایین	۱۱۱۸۱۶	۱۱۵۰

تهیه کننده: نگارندگان

نقشه شماره ۱: محدوده بخش مرکزی شهر اصفهان

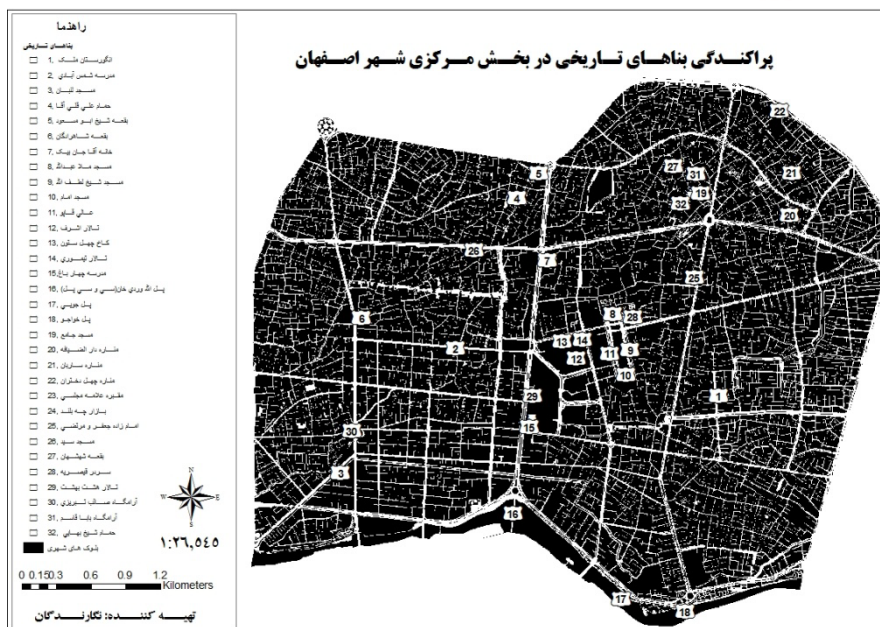
تهیه کننده: نگارندگان

امروزه بیشترین تعداد محلات قدیمی اصفهان به ترتیب در مناطق ۳ و ۱ قرار دارند و اکثر آن ها محلات تاریخی و جاذب گردشگری می باشند [۲۱]. مهم ترین و معتبرترین این محلات شامل بیدآباد، در کوشک، شئیش، مستهلک، شمس آباد، محله نو، خاوجان در منطقه ۱ و محلات چرخاب، شهشهان، خواجو، گلپهار، تراوسکان، جویباره، باغ کاران، یزدآباد در سطح منطقه ۳ می باشد [۲۶].

از مهم‌ترین جاذبه‌های تاریخی این بخش از شهر می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: میدان نقش جهان، مسجد شیخ لطف‌الله، مسجد شاه صفوی (امام)، عمارت عالی قاپو، سردر قیصریه، کاخ چهل ستون، تالار تیموری، کاخ هشت بهشت، چهارباغ پایین، پل الله‌وردی خان (سی و سه پل)، پل جویی، مدرسه‌ی چهارباغ، پل مارنان، پل خواجه، مسجد جامع اصفهان، بازار هنر، بازار بزرگ اصفهان، امامزاده جعفر، مسجد سید و ... [۲۱]. در نقشه شماره ۲ موقعیت برخی از جاذبه‌های تاریخی بخش مرکزی شهر اصفهان آمده است.

نقشه شماره ۲: موقعیت جاذبه‌های تاریخی مناطق ۱ و ۳

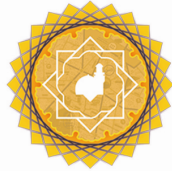

تپیه کننده: نگارندگان

۱-۶- مشکلات بافت تاریخی اصفهان

هر چند که بافت تاریخی اصفهان از مساحت نسبتاً وسیعی برخوردار بوده و مسائل و مشکلات درون آن ممکن است در محلات و بخش‌های آن متنوع و متفاوت باشد، اما در هر حال موارد زیر را می‌توان عمده‌ترین مسائل بافت مورد مطالعه دانست:

۱-۱-۶- مسائل کالبدی: قدمت زیاد، مصالح کم‌دوام، گسترش سطوح مخروبه و متروک، تغییر بی‌برنامه‌ی خانه‌های قدیمی توسط ساکنین، ظهور تک بناهای ناسازگار با ارزش‌های تاریخی.

۶-۱-۲- مسائل جمعیتی و اجتماعی: جایگزین شدن ساکنین اصلی و مالکان با اقشار کم درآمد و مهاجر، ناهمگونی گروه-های اجتماعی ساکن، کاهش حس تعلق به مکان و افزایش نابهنجاری‌های اجتماعی.

۶-۱-۳- مسائل کارکردی: از دست رفتن کارکرد بناها، خالی شدن بافت از فعالیت، تغییر و تبدیل ساختمان‌ها به کارگاه و انبار.

۶-۱-۴- مسائل اقتصادی: کاهش قیمت زمین و ساختمان به دلیل کمبود خدمات، فرار سرمایه و رکود ساخت‌وساز، عدم کفایت امکانات مالی جهت مرمت آثار تاریخی و خرید خانه‌های تاریخی و ارزشمند.

۶-۱-۵- مسائل ارتباطی و دسترسی‌ها: گذرهای باریک و پر پیچ و خم و فقدان دسترسی سواره.

۶-۱-۷- مسائل زیر ساختی: کمبود زیر ساخت‌های روبنایی و زیر بنایی، فرسودگی شبکه‌های تأسیسات شهری.

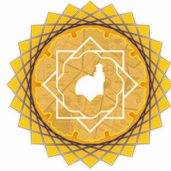
۶-۱-۸- مسائل زیست محیطی: ورود جریان فاضلاب‌های خانگی به شبکه معابر و گسترش انواع آلاینده‌ها.

۶-۱-۹- مسائل مدیریتی: تداخل وظایف و اختیارات سازمان‌های دست اندرکار، فقدان سیاست مشخص در برخورد با بافت تاریخی، سیاست‌های موازی و گاه متضاد، خلط شدن مباحث بافت‌های فرسوده و تاریخی، تخریب عمدی و یا غیرعمدی بافت-های ارزشمند قدیمی و

۶-۲- گردشگران بافت تاریخی اصفهان

گردشگرانی که از اصفهان بازدید می‌کنند، در گروه گردشگران فرهنگی دسته‌بندی می‌شوند؛ زیرا تمایل آنها بیشتر برای بازدید از آثار تاریخی - فرهنگی به جای مانده از دوران سلجوقی و صفوی است» [۱۲]. قرارگیری بیشتر آثار و جاذبه‌های تاریخی- توریستی در محدوده‌ی مرکزی شهر، گردشگران را بیشتر متمایل به آن بخش می‌کند. «مؤید این موضوع می‌تواند نتایج مقاله‌ای تحت عنوان «شناخت الگوی فضای توریستی شهر اصفهان با استفاده از سیستم GIS» باشد. بر اساس بخشی از یافته‌های این پژوهش، بیشترین استفاده گردشگران از فضای شهر اصفهان مربوط به بخش مرکزی است، به طوری که مناطق سه و یک شهری را به طور کامل پوشش می‌دهد [۱۶].

این نوع گردشگران را می‌توان به گردشگران داخلی و خارجی تقسیم نمود. «طبق آمار سال‌های ۸۵ - ۱۳۶۸ سازمان ایران‌گردی و جهان‌گردی، بیشترین میزان گردشگر وارد شده به استان اصفهان مربوط به سال ۱۳۷۵ (۵۶۱۶۴۶ نفر) می‌باشد» [۲۸]. در همین سال تعداد کل گردشگران وارد شده به شهر اصفهان ۲۷۸۱۱۲ نفر بوده که حدود نیمی از کل گردشگران استان اصفهان را در بر می‌گیرد [۲۷]. بر اساس جدول شماره ۲ نیز تعداد افراد و میزان درآمد گردشگران داخلی و خارجی از

چند بنای شاخص بخش مرکزی شهر اصفهان در سال ۱۳۸۵ آورده شده است. مطابق این جدول بیشترین بازدید گردشگران از بنای چهلستون صورت گرفته است.

جدول شماره ۲: تعداد افراد و میزان درآمد گردشگران داخلی و خارجی از چند بنای شاخص بخش مرکز شهر اصفهان در سال ۱۳۸۵

[۳۲]

ردیف	نام بنا	گردشگر داخلی (نفر)	گردشگر خارجی (نفر)	رایگان	جمع	درآمد کسب شده (ریال)
۱	مسجد امام	۲۱۸۱۱۷	۲۲۷۷۴	۱۸۵۳۹	۲۵۹۴۳۰	۱۲۰۴۴۵۵۰۰
۲	مسجد جامع	۴۶۲۳۲	۲۸۳۷۰	۱۲۲۶۳	۸۶۸۶۵	۳۷۳۰۱۰۰۰
۳	چهلستون	۴۸۴۴۰۵	۳۰۰۵۸	۷۸۳۳۰	۵۹۲۷۹۳	۲۵۷۲۳۱۵۰۰
۴	مسجد شیخ لطف‌الله	۱۱۰۵۸۹	۳۰۱۷۳	۲۶۹۸۹	۱۶۷۷۵۱	۵۶۳۰۴۸۰۰
۵	هشت‌بهشت	۵۶۷۶۲	۷۸۰۴	۷۰۰۱	۷۱۵۶۷	۱۹۳۶۹۸۰۰
۶	عالی‌قاپو	۲۴۱۸۷۹	۳۲۹۹۸	۱۳۴۸۴	۲۸۸۳۶۱	۱۳۷۴۳۸۵۰۰
جمع		۱۱۵۷۹۸۴	۱۲۵۱۷۷	۱۵۶۶۰۶	۱۴۳۹۷۶۷	۶۲۸۰۹۱۱۰۰

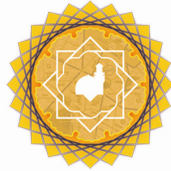
۳-۶- تأثیرات گردشگری در بافت تاریخی

امروزه حفاظت و توسعه سکونتگاه‌های تاریخی تقریباً همه جا همراه با توسعه توریسم می‌باشد. گردشگری با آثار مستقیم و غیرمستقیم خود می‌تواند بخشی از مشکلات این‌گونه بافت‌ها را بهبود بخشد. این آثار عبارتند از:

- باعث ارزآوری، ایجاد مراکز تولید و کسب و کار، ایجاد اشتغال دائم و فصلی و ایجاد درآمدهایی برای نگهداری از ساختمان‌های بافت تاریخی می‌شود.

- نیاز به جوابگویی به احتیاجات گردشگران سبب رشد و توسعه تجهیزات و خدمات زیربنایی، بهبود کمی و کیفی زیرساخت‌ها، امکانات رفاهی برای توقف‌های کوتاه، طولانی و استراحت در کنار آثار مورد نیاز، احداث مراکز اقامتی، مهمان‌سراها، ایجاد فضاهای سبز، مراکز خرید، بهبود مسیرها و وسایط حمل و نقل، مراکز بهداشتی-درمانی، شبکه‌های بانکی و مخابراتی و جز آن می‌شود که افزون بر رفع نیازهای گردشگران، بخشی از نیازهای شهروندان را نیز پاسخ خواهد داد.

- گردشگری باعث بهبود منظر و سیمای شهری می‌شود. گردشگری با توجه به ماهیت خود، باعث ترمیم و بازسازی نواحی مخروبه شده و انگیزه زیباسازی ظاهری محیط با طراحی و ساخت مناظر و ساختمان‌های مناسب را ایجاد می‌کند.

- برای دمیدن روح در کالبد بافت قدیم لازم است تا مردم ساکن در آن به زندگی در محل خود راغب شوند. گردشگری باعث می‌شود که اجتماع به طور کلی اشتیاق بیشتری برای زندگی در این بافت پیدا نموده و سبب پویایی و سرزنده ماندن بافت تاریخی گردد.

- اگر ساکنان بدانند که گردشگران به منظور بازدید از آثار فرهنگی و جاذبه‌های ارزشمند آن منطقه هزینه و رنج سفر را متحمل شده‌اند، احساس غرور خواهند کرد و به آنچه دارند، افتخار می‌کنند و می‌کوشند پیشینه‌ی تاریخی و فرهنگی خود را حفظ نمایند و این امر باعث هویت بخشی در ساکنان بافت‌های تاریخی خواهد شد.

- گردشگری در بافت تاریخی « باعث توسعه روابط فرهنگی و تحکیم وحدت محلی می‌شود» [۲۹] و همکاری و مشارکت بین محله‌ای تقویت خواهد شد.

- از آنجا که ساکنین محلی و به خصوص جوانان شاهد توجه و علاقه توریست‌ها به مسائل حفاظت از محیط زیست هستند، توریسم سطح آگاهی در مورد این مسائل را ارتقا می‌بخشد [۱۰]. گردشگری باعث ترغیب و حرکت به سمت ارتقاء شرایط زیست‌محیطی بافت‌های تاریخی، تمیز نگه داشتن محیط آن‌ها، جلوگیری از تخریب، ایجاد امنیت و کاهش آلودگی‌های محیطی می‌شود.

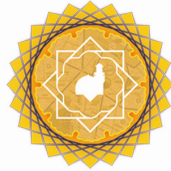
- ورود گردشگران به بافت‌های تاریخی موجب تعامل اجتماعی- فرهنگی میان آن‌ها و جامعه میزبان و معرفی فرهنگ، تمدن، ارزش‌ها، هنرها، اماکن تاریخی و سنت‌های بومی به سایر مردم شهرها و کشورها خواهد شد.

- گردشگری باعث می‌شود که ارزش واقعی بافت تاریخی و بناهای درون آن محسوس‌تر گشته و مدیریت شهری جهت حفظ آن به تعمیر، مرمت، تغییر کاربری برخی ابنیه و استفاده مجدد از ساختمان‌های متروکه و رها شده اقدام نماید. این امر سبب احیاء و پایداری بافت می‌گردد. در جدول شماره ۳ تعدادی از بناهای تاریخی شهر اصفهان که در گذشته دارای کاربری دیگری بوده و در حال حاضر دارای کاربری خدماتی، اداری و مکان‌های گردشگری می‌باشند آورده شده است.

جدول شماره ۳: تعدادی از بناهای تغییر کاربری یافته شهر اصفهان [۱۳]

ردیف	نام بنا	کاربری سابق	کاربری جدید
۱	کاروانسرای مادرشاه	استراحتگاهی	هتل شاه‌عباسی
۲	تالار تیموری	دارالحکومه	موزه تاریخ طبیعی
۳	خانه قزوینی‌ها	مسکونی	سازمان میراث فرهنگی
۴	خانه جمال قدسیه	مسکونی	دفتر آیت‌الله مظاهری

تهیه‌کننده: نگارندگان

۷- نتیجه گیری

بافت‌های تاریخی با دارا بودن قابلیت‌های بالقوه و بالفعل و ارزش‌های گوناگون از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. امروزه این بافت‌ها به دلایل مختلف با مسائل عدیده کالبدی، کارکردی، اقتصادی، زیرساختی، زیست‌محیطی، اجتماعی و مدیریتی مواجه‌اند. شهر اصفهان نیز به سبب قدمت زیاد، گسترش سطوح مخروبه، از دست رفتن کارکرد برخی ابنیه، تعدد سازمان‌های دست اندرکار، خلط شدن مباحث بافت‌های فرسوده و بافت‌های تاریخی، عدم بودجه کافی جهت بهسازی و نوسازی بافت، تغییرات بی‌برنامه، خالی شدن بافت از جمعیت و بسیاری موارد دیگر دارای مشکلات مختلفی در عرصه بافت‌های تاریخی خود شده است. گردشگری به عنوان یک ابزار نیرومند به شرط شناخت محدودیت‌های آن قادر است، بخشی از اهداف بهبود و احیاء این بافت‌های باارزش را تحقق بخشد. از جمله تأمین منابع مالی سازمان، ایجاد اشتغال، بهبود وضع اقتصادی ساکنان، ترغیب به تعمیر و مرمت بناها، بهبود کمی و کیفی زیرساخت‌های روبنایی و زیربنایی، تأمین برخی از نیازهای سکونتی مورد نیاز فعلی و آتی شهر، تشویق به ادامه سکونت ساکنین بومی، هویت بخشی به ساکنان، ارتقاء شرایط زیست‌محیطی و ...

برای این امر، ابتدا بایستی به دنبال تدوین تدابیری جهت ورود گردشگر به این بافت‌ها بود. در صورت عدم وجود گردشگر قاعدتاً منافعی هم وجود نخواهد داشت. واگذاری کلیه امور و وظایف مرتبط با بافت‌های تاریخی زیر نظر یک مدیریت و سازمان واحد، می‌تواند ضمن جلوگیری از پراکندگی و تداخل وظایف، به شناخت دقیق‌تر مسائل بافت و تدوین برنامه‌ریزی مبتنی بر اهداف معین کمک نماید. از اقدامات اولیه این سازمان می‌تواند تدوین یک برنامه مدون و جامع‌نگر جهت جذب بیشتر گردشگران و بهره‌مندی از منافع مثبت گردشگران جهت احیاء و پایداری بافت تاریخی باشد. این امر می‌تواند با استفاده از معرفی جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی از طریق ابزارهای مختلف تبلیغاتی (همچون رسانه‌ها، برگزاری نمایشگاه‌ها و ...) در سطوح داخلی و بین‌المللی، آموزش کارکنان نهادهای مرتبط با امر گردشگری، برنامه‌ریزی جهت افزایش فرهنگ عمومی شهروندان در زمینه‌ی منافع حاصل از جذب گردشگر و نحوه برخورد با آنان و جز آن صورت پذیرد. گردشگر با ورود خود قادر است که اکثر اثرات مستقیم و غیرمستقیم خود را به جا گذارد، لکن سازمان مربوطه، بایستی به دنبال کاهش اثرات منفی و استفاده بیشتر از منافع باشد. برای این منظور راهکارهای زیر پیشنهاد می‌گردد:

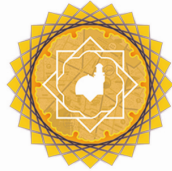
- تربیت راهنمایان مخصوص برای گردشگران داخلی و خارجی مستقر در مکان‌های تاریخی.

- برگزاری تورهای درون‌بافتی و معرفی آثار نه‌چندان معروف همچون بقعه‌ها، مناره ۱ و خانه‌های قدیمی به گردشگران.

- تبدیل مسیرهای تاریخی چون خیابان چهارباغ به پیاده‌راه.

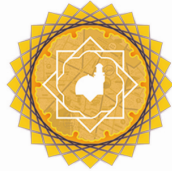
- دادن حیات مجدد به بناها با اعطاء کاربری‌های جدید همچون موزه، مراکز اقامتی، پذیرایی سنتی، نمایشگاه و ...

- اصلاح و بهبود دسترسی‌ها و گذرهای بافت، پاکسازی نقاط جرم‌خیز و ...

منابع:

۱. آنتونیو، جیم. (۱۳۷۹). «بافت تاریخی قاهره»، ترجمه: نیلپر هنرور، فصلنامه هفت شهر، شماره ۲.
۲. ابلقی، علیرضا. (۱۳۸۰). «بافت تاریخی، حفاظت، مرمت، بهسازی یا نوسازی»، فصلنامه هفت شهر، شماره ۴.
۳. احمدی، حسن. شهبابی، منیر السادات. (۱۳۸۷). «مشارکت محلی، ضامن بهسازی پایدار بافت‌های فرسوده (بررسی تجربه بهسازی محله سیروس تهران)»، اولین همایش بافت‌های فرسوده شهری، چشم انداز توسعه پایدار، ارزش‌ها و چالش‌ها، مشهد: سازمان عمران و بهسازی شهری، وزارت مسکن و شهرسازی.
۴. بیگلری فدافن، احسان. بیگلری فدافن، علی. (۱۳۸۷). «بازشناسی بافت‌های تاریخی و فرسوده شهری»، اولین همایش بافت‌های فرسوده شهری، چشم انداز توسعه پایدار، ارزش‌ها و چالش‌ها، مشهد: سازمان عمران و بهسازی شهری، وزارت مسکن و شهرسازی.
۵. پدریان، مرتضی. (۱۳۷۴). ویژه‌نامه سمینار اصفهان و جاذبه‌های ایرانگردی و جهانگردی، اصفهان: داد.
۶. تولایی، سیمین. (۱۳۸۶). مروری بر صنعت گردشگری، تهران: دانشگاه تربیت معلم.
۷. حناچی، پیروز و همکاران. (۱۳۸۶). بررسی تطبیقی مرمت شهری در ایران و جهان (با نگاه ویژه بر بافت تاریخی شهر یزد). یزد: سبحان نور.
۸. دهستانی، بهبود. (۱۳۸۳). «برنامه‌ریزی کالبدی گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان آستارا)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده‌ی علوم انسانی، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.
۹. رنجبریان، بهرام. زاهدی، محمود. (۱۳۷۹). برنامه‌ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه‌ای، اصفهان: جهاددانشگاهی واحد اصفهان.
۱۰. رنجبریان، بهرام. (۱۳۸۵). «وجه استنباط شده از ایران به عنوان یک مقصد گردشگری». مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، شماره ۲.
۱۱. رهنما، محمد رحیم. (۱۳۷۷). «فرهنگ و میراث فرهنگی؛ مشهد شهری تاریخی - فرهنگی». مشکوه، شماره ۵۸ و ۵۹.
۱۲. زنگی آبادی، علی. محمدی، جمال. زیرک باش، دیبا. (۱۳۸۵). «تحلیل بازار گردشگری داخلی شهر اصفهان»، جغرافیا و توسعه، شماره ۸.
۱۳. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری. (۱۳۸۸).
۱۴. سلطانی، مهرداد. (۱۳۸۸). «بازآفرینی مرکز شهر؛ توسعه گردشگری بر محور مرکز تاریخی شهر». مجله منظر، شماره ۵.
۱۵. شفقی، سیروس. (۱۳۵۳). جغرافیای اصفهان، اصفهان: دانشگاه اصفهان.
۱۶. شکویی، حسین. موحد، علی. (۱۳۸۱). «شناخت الگوی فضای توریستی شهر اصفهان با استفاده سیستم GIS»، مجله مدرس، شماره ۴.
۱۷. صالحی، بهرام. (۱۳۷۶). «انگیزه حفظ و احیاء بافت‌های قدیمی و سنتی»، مجله معماری و شهرسازی، شماره ۱.
۱۸. عالمی، رضا. (۱۳۸۳). «بافت‌شناسی جغرافیایی محلات قدیمی بیرجند جهت احیاء و پیشگیری از فرسودگی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا، دانشگاه تهران.
۱۹. عرب، وحید. (۱۳۸۸). «نظریات، راهکارها و فرایند مرمت و باززنده‌سازی ابنیه و بافت‌های تاریخی در طرح‌های شهری». قسمت اول، شوراها، شماره ۳۷.
۲۰. غلامی، یونس. (۱۳۸۷). «تحلیل اثرات کالبدی طرح توسعه حرم مطهر امام رضا (ع) بر فضای پیرامون». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان.

۲۱. قائد رحمتی، صفر. (۱۳۸۳). «تحلیلی بر ساختار شبکه ارتباطی و جاذبه‌های مهم گردشگری در بخش مرکزی شهر اصفهان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جغرافیا. دانشگاه اصفهان.
۲۲. قهرزاد، حسن. (۱۳۷۴). مقدمه بر اقتصاد و سیاستگذاری توریسم. اصفهان: مانی.
۲۳. مسیعی، حسین. (۱۳۸۶). «نقش مترو در کاهش آلاینده‌های زیست محیطی شهر اصفهان». نشریه دیدگاه جغرافیا.
۲۴. مشهدیزاده دهقانی، ناصر. (۱۳۸۳). تحلیلی از ویژگی‌های برنامه‌ریزی شهری در ایران. تهران: دانشگاه علم و صنعت.
۲۵. مکیان. (۱۳۸۲). «نظام الدین و نادری بنی، محمود. بررسی گردشگری خارجی در شهرستان یزد». مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۶۲.
۲۶. موحد، علی. رضائی، مریم. (۱۳۸۷). «ارزیابی توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی در بافت‌های فرسوده شهری (نمونه موردی بخش مرکزی شهر اصفهان)». اولین همایش بافت‌های فرسوده شهری، چشم انداز توسعه پایدار، ارزش‌ها و چالش‌ها، مشهد: سازمان عمران و بهسازی شهری، وزارت مسکن و شهرسازی.
۲۷. موحد، علی. (۱۳۸۱). «بررسی و تحلیل الگوی فضایی توریسم شهری مطالعه موردی: شهر اصفهان»، رساله دکتری. دانشکده علوم انسانی، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس.
۲۸. _____ (۱۳۸۷). «توزیع فضایی مراکز اقامتگاهی در شهرهای تاریخی (مطالعه موردی: شهر اصفهان)»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۵.
۲۹. مهدوی، داوود. (۱۳۸۲). «نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک (نمونه موردی: دهستان لواسان کوچک)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم انسانی، جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. دانشگاه تربیت مدرس.
۳۰. نقی‌زاده، محمد. (۱۳۸۷). شهر و معماری اسلامی (تجلیات و عینیات). اصفهان: مانی.
۳۱. نه‌روزیان، احمد. (۱۳۷۹). «بخش مرکزی شهر اصفهان جاذبه‌ها و صنعت گردشگری». فرهنگ اصفهان، شماره ۱۵.
۳۲. وارثی، حمیدرضا. (۱۳۷۹). «تحلیلی بر مشکلات مسکن در شهر اصفهان». پایان‌نامه دکتری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، رشته جغرافیای انسانی و برنامه‌ریزی شهری.
۳۳. وارثی، علیرضا. (۱۳۸۷). «برنامه‌ریزی احیاء بافت‌های تاریخی شهر اصفهان به منظور جذب جمعیت (مطالعه موردی منطقه ۳)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جغرافیا. دانشگاه اصفهان.